

The Gleaner

Vol 5 (1967)

Ο άλλοτε «Κώδιξ Φροντιστηρίου Τραπεζούντος 16» και ο Ιωάννης ιερέυς και Οικονόμος Τραπεζούντος

Λίνος Γ. Μπενάκης

doi: [10.12681/er.9431](https://doi.org/10.12681/er.9431)

Copyright © 2016, Λίνος Γ. Μπενάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Μπενάκης Λ. Γ. (2016). Ο άλλοτε «Κώδιξ Φροντιστηρίου Τραπεζούντος 16» και ο Ιωάννης ιερέυς και Οικονόμος Τραπεζούντος. *The Gleaner*, 5, 86–97. <https://doi.org/10.12681/er.9431>

Ο ΑΛΛΟΤΕ “ΚΩΔΙΕ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ 16,,

(Θεοφίλου Κορυδαλέως, *Εἴσοδος Φυσικῆς ἀκρόασεως κατ’ Ἀριστοτέλην*)

ΚΑΙ Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΕΡΕΥΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

Ἄγαθὴ εὐκαιρία ἔφερε στὴν κατοχὴ μου χειρόγραφο τοῦ 18ου αἰώνα, ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ παραδίδουν τὰ Σχόλια τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως (1560 - 1646) στὴ Φυσικὴ ἀκρόαση τοῦ Ἀριστοτέλους, χειρόγραφο ὅμως γραμμένο μὲ ξεχωριστὴ γνώση καὶ ἐπιμέλεια στὸ Βουκουρέστι τὸ 1751 ἀπὸ λόγιον ἄνδρα, τὸν Ἰωάννην Ἰερέα καὶ Οἰκονόμον Τραπεζοῦντος (†1786), ποὺ ἔχει συμπληρώσει σὲ κάθε σελίδα ὄλο σχεδὸν τὸν ἐλεύθερον στὰ περιθώρια χῶρον μὲ καλαίσθητες σημειώσεις, ἐρμηνευτικὰς κυρίως καὶ ἄλλας.

Πρόκειται γιὰ τὸν ὑπ’ ἀριθμ. 16 κώδικα τοῦ Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος στὸν Κατάλογο τοῦ Ἀθ. Παπαδοπούλου -Κεραμέως, *Vizant. Vrem. ΙΘ’* (1912), 237.¹ Ὁ Παπαδόπουλος - Κεραμεὺς δίνει

1. Βλέπε καὶ D. Halfinger — J. Wiesner, *Die griechischen Hss des Aristoteles und seiner Kommentatoren. Ergänzungen und Berichtigungen zum Inventaire von A. Wartelle, Scriptorium XVIII* (1964), 249: Trabzon, Φροντιστήριον (olim) 16 (ἔπου τὸ ὄρθῃ: In Philosophiam introductio (=In Phys. commentarius). Οἱ συγγραφεῖς σημειώνουν, ὅτι σύμφωνα μὲ πληροφορία τοῦ Καθηγ. P. Moraux στὴν Τραπεζοῦντα δὲν σώζεται σήμερον κανένα ἑλληνικὸν χειρόγραφο.

Τὸ χφ δὲν ἀναφέρεται στοὺς Κατάλογους τῶν Χφφ τοῦ Μουσείου τοῦ Κάστρου τῆς Ἀγκύρας τῶν A. Deissmann, *Hss aus Anatolien in Ankara und Izmit*, *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft und die*

Kunde der älteren Kirche XXXIV (1935), 262 - 284 καὶ N. Βέη, *Ποινικὰ χφφ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Κάστρου τῆς Ἀγκύρας*, «Ἀρχεῖον Πόντου» 9 (1939), 193 - 248, οὔτε φυσικὰ στὸ νεώτερον δημοσίευμα τοῦ P. Moraux, *Mss de Trebizonde au Musée archéologique d’Ankara, Scriptorium XIX* (1965), 269 - 273, ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ ἐμμεσες ἐνδείξεις εἶχε περιέλθει στὸ μεταξὺ στὴ Βιβλιοθήκῃ τῆς Οἰκογενείας Καραθεοδωρῆ στὴν Κωνσταντινούπολη. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ καταγραφή τοῦ Παπαδ.-Κεραμέα, ποὺ δημοσιεύθηκε τὸ 1912 μὲ φροντίδα τοῦ N. Βέη, ἐγίνε τὸ 1884 (E. Κυριακίδου, *Ἱστορία τῆς παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα Ἰερῶν... Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Σουμελά*, Ἐν Ἀθήναις 1898, σελ. ιθ’).

μόνο τη σημείωση του βιβλιογράφου στο τέλος των Σχολίων και παραλείπει όχι μόνο την έγγραφη της σελ. 467 αλλά και την κτητορική σημείωση στην όα της σελ. 1.¹ Οί έγγραφες όμως του Ίωάννου σε τρία σημεία του χφ προσθέτουν καινούργια στοιχεία στη βιογραφία του και γενικά στην περίοδο αυτή της άκμης των έλληνικών σπουδών στο Βουκουρέστι και στην Τραπεζούντα.

Τά χαρακτηριστικά του χειρογράφου είναι :

Χάρτ. 0,174X0,24, φφ 338 (άπό τά όποία τά 2 πρώτα (α-δ) και τά 4 τελευταία άγραφα).² Διαστάσεις του γραμμένου μέρους 0,10X0,175 (άσφαλώς σκόπιμα μεγάλα περιθώρια για σημειώσεις), 27 στίχοι κατά σελίδα με παλιά άρίθμηση σελίδων και στίχων ώς τη σελ. 103. Χάρτης εύρωπαϊκός με τρείς βασικά τύπους ύδατοσήμων. Γραφή κοινή με καλλιτεχνικά άρχικά και φροντισμένο γενικά ύφος. Στάχωση δερμάτινη έποχής με έντυπα κοσμήματα. Διατήρηση γενικά άριστη. Έτος 1751.

1. (σελ. 1 - 652) «Του σοφωτάτου κυρίου Θεοφίλου του Κορυθαλέως εις φιλοσοφίαν προδιοίκησις» Αρχ «Προόμιον. Όποιον τό της φιλοσοφίας αξίωμα. Των όσα θηράσιμα πέφυκε τοίς ανθρώποις καλά...» Τελ «.... νοεράν αγαθότητα, αιδίως άμα όλην ούσαν άναδρομήν, η πρέπει δόξα αιδιος επ' αιδίου αιώνος, άμήν».

2. (σελ. 653-654) 2 σελίδες λευκές· στη σελ. 653 μεταγενέστερη σχηματική φιλοτέχνηση άπό τον ίδιο γραφέα: «Τήν άρχήν - οί μιν μίαν... οί δέ πολλάς.....»

3. (σελ. 655-664) Σύντομες έρμηνευτικές προτάσεις (45 συνολικά) σε άριστοτελικούς όρισμούς της Φυσικής. Αρχ «Ούτω γάρ αν έχοιεν αι έν τοίς άλλοις γένεσιν εναντιώσεις προς την έν τη ούσία....» Τελ «.... εΐτε σώμά τι έτερον εΐη ό καταλαβών τον τόπον του Σωκράτους».

Οί προσωπικές σημειώσεις του βιβλιογράφου στο χφ είναι οί εξής :

(σελ. 1 άνω άριστ.) «Κτήμα Ίωάννου Ιερέως και οικονόμου τραπεζούντος»

(σελ. 467 κάτω) «Τέλος του ε' βιβλίου. έν έτει σωτηρίας α ψ ν α' Ιουλίου ια' της άγίας εύφημίας, ήμέρα ε' έν τῷ σχολείω και έν τῇ μονῇ του άγίου σάββα, τῇ έν βουκουρεστίω της δακίας, ένδον της κέλλης του έλευθερίου, έτελειώθη κατά γραφήν παρ' έμου του οικονόμου».

(σελ. 652 μετά τό κείμενο) «Τ(έ)λ(ος) κ(α)τ(ά) γρ(α)φ(ή)ν α ψ ν α' σ(ε)π(τ(ε)μ)βρ(ίου) κῆ' σ(α)ββ(ά)τ(ω)». (Και άμέσως μετά με άλλη μελάνη) «Και κατά παράδοσιν τέλος α ψ ν β' Ιανουαρίου κα' έν Βουκουρεστίω παρά του σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου κυρίου άλεξάνδρου του εκ τυρνάβου της λαρίσης, υίου παπα άναστασίου και σακελλαρίου».

1. Η περιγραφή του Παπαδ.-Κεραμέα είναι : «Φύλλα στιλπνού χάρτου 340 περίπου, γεγραμμένα εις κάλλος, έχοντα δέ έν ταίς ώαις πυκνά λεπτό-

γραφα σχόλια». Για τό κείμενο των σελ. 655 - 664 δέν γίνεται καμμία μνεία.

2. Ένα ακόμη (άγραφο ;) φ. έχει

Ἡ ἔκδοσις τῶν Σχολίων τοῦ Κορυδαλέως στὴ Φυσικὴ ἀκρόασις ἐγένετο τὸ 1779 στὴ Βενετία.¹ Τὸ χφ μας δὲν περιλαμβάνει τὰ κεφάλαια «Σύντομος πραγματεία τῆς ὅλης Φυσικῆς ἀκροάσεως» (σελ. 626-629) καὶ «Διαίρεσις ἐκάστου βιβλίου κεφαλαιώδης» (σελ. 629 - 648), ποὺ στὴν ἔκδοσις καὶ σὲ ὠρισμένα χφφ, ὅπως στὸν Cod. Bucur. 67, γραμμένον κί' αὐτὸν στὸ Βουκουρέστι τὴν ἴδια ἐποχῇ,² ἀκολουθοῦν τὰ κυρίως Σχόλια.

κοπῇ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀριθμημένη μὲ τὸν ἀριθμ. 1 σελ. τοῦ κειμένου. Αὐτὸ προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν ἀρίθμηση τῶν ὀκταδίων, ποὺ ἐξέπεσε στὸ δέσιμο, σώζεται ὅμως στὶς σελ. 95, 405 (ἴχνη) καὶ 511 (33), 559 (36).

1. «Ἐἴσοδος Φυσικῆς ἀκροάσεως κατ' Ἀριστοτέλην, συνεραμειθεῖσα ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως, Νῦν τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσα χάριν τῶν φιλομαθῶν ἰδίους ἀναλώμασι τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κυρίου Χρυσάνθου, Μετὰ πάσης ἀκριβείας διορθωθεῖσα ἐπιστοσίᾳ δὲ Κυπριανοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κυπρίου. Τόμος Πρῶτος, Ἐνετίησιν 1779. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων (σελίδες 650). Ἀντίτυπο τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς ἀπέκτησα μαζὶ μὲ τὸ περιγραφόμενον χφ. (Ὁ Β' τόμος ἐξεδόθη τὸ 1780 καὶ περιέχει τὰ Σχόλια τοῦ Κορυδαλέως στὸ *Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς* τοῦ Ἀριστοτέλους, συχνὰ ὅμως ἀπὸ παραδεδομένη σύγχυσις σημειώνεται ὅτι τὰ Σχόλια στὴ Φυσικὴ ἐξεδόθησαν σὲ δύο τόμους. Βλ. π.χ. Ἐ. Παντελάκη, ἄρθρο Θ.Κ. στὴ Μ.Ε.Ε. τ. ΙΔ' (1930), 932 καὶ Λ. Πολίτη, Ὀδηγὸς Καταλόγου χειρογράφων, 1961, 73).

2. Cod. Bucur. 67 (707), φφ. 317, ἔτ. 1750 (C. Litzica, *Catal. Man. Grec. Buc.*, 1909). Στὸ φ. 294β: «Τέλος τῶν ἡ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως βιβλίων, περαιωθέντων ἐν ἔτει σωτηρίῳ

α ψ ν' αὐγούστου ζ, ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς βλαχίας, ἐν ἡμέραις τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου ἀλεξάνδρου, παππᾶ ἀναστασίου, ἡγεμονεύοντος τοῦ ὑψηλοτάτου ἡμῶν αὐθέντου κυρίου κυρίου γρηγορίου γκίκα βοεβόδα τοῦ σοφωτάτου, καὶ ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ μιχαήλ» (Στὸ φ. 305β «Εὐγενίου ἱερομονάχου τοῦ Σουμελιώτου κτῆμα... 1768»). Πρόκειται λοιπὸν γιὰ ἀντίγραφο τοῦ ἴδιου κύκλου μαθητῶν, μὲ πολλὰ κοινὰ πρὸς τὸ χφ μας χαρακτηριστικὰ ἀλλὰ καὶ βασικὴ διαφορά τὰ κεφάλαια τῆς ἐκδόσεως (στὰ φφ. 295 - 304β), ποὺ συμπληρώνουν τὰ κυρίως Σχόλια καὶ ποὺ στὴ θέση τους τὸ χφ μας ἔχει τίς σύντομες ἐρμηνευτικὰς προτάσεις τῶν σελ. 655 - 664. Κανένα ἀπὸ τὰ συμπληρώματα αὐτὰ δὲν συναντοῦμε σ' ἓνα τρίτο χφ τῶν ἴδιων χρόνων, τὸν Cod. Bucur. 68, φφ. 558, ἔτ. 1752 (Στὸ φ. 558β: «Τέλος τῶν ἡ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως βιβλίων, περαιωθείσης ἐν ἔτει σωτηρίῳ α ψ ν β', μουνηχιῶνος ἐνάτη μετὰ εἰκάδα ἐν τῇ μεγάλῃ κυριακῇ τοῦ ἀγίου πάσχα, ἰσβορίῳ τῷ χωρίῳ τῆς βλαχίας, παραδώσει μὲν τοῦ κυρίου διδασκάλου μοι γεωργίου τοῦ λαρισσαίου, γράμματι δὲ μεταγεινυῶνος ἡ', ἐπὶ τοῦ γρηγορίου γκίκα βοεβόδος πάσης οὐγγροβλαχίας, ἀρχιερατεύοντος ἔτι κυρίου Νεωφύτου τοῦ ἐκ κρίτης: Θεῶ δὲ τῷ τρισηλίῳ ἀεὶ ἔστω ἡ δόξα, ἀμήν». Στὸ φ. Ια: «Κτῆμα φιλοθέου ἱερομονάχου περιστεριώτου»).

Χαρακτηριστικώτερη είναι στο χφ μας ή συγκέντρωση μετά το κείμενο του Κορυδαλέως συντόμων κατά κανόνα έρμηνευτικών σχολίων σε χωρία τής άριστοτελικής Φυσικής. Πρόκειται για 45 έρμηνευτικά σημειώματα του ίδιου τύπου μ' εκείνα που γεμίζουν τὰ περιθώρια του χφ σ' έλη την έκταση των Σχολίων του Κορυδαλέως, 19 μάλιστα από αυτά (τά 2-10, 15, 29-34, 36, 39-40) ταυτίζονται με έρμηνευτικές σημειώσεις, που ανάμεσα σε πολλές άλλες υπάρχουν στα περιθώρια των σελίδων 207-302, 330, 402-432. Και πάλι όμως δέν πρόκειται για άπλή μεταγραφή σημειώσεων των περιθωρίων, πρώτα γιατί αποτελούν έκλογή από το πλήθος των εκεί σημειώσεων, ύστερα γιατί παρουσιάζουν έλαφρές ή πιό σοβαρές φραστικές διαφορές, που μαρτυρούν έπιμελέστερη έδω έπεξεργασία ή άκριβέστερη άντιγραφή από καλύτερο πρότυπο. Από τὰ υπόλοιπα σημειώματα το 21ο, που είναι το μόνο έκτενέστερο και καλύπτει δύο σχεδόν σελίδες, είναι απόσπασμα των Σχολίων στη Φυσική (Δ 8, 214b 12) του 'Ιωάννου Φιλοπόνου (*Commentaria in Aristotelem Graeca* XVII, 630,8 - 632,3 Vitelli) και προέρχεται πιθανώτατα (δπως φαίνεται από τις διαφορές γραφών) από την έκδοση του Trincavellius, Βενετία 1535.

Οί έρμηνευτικές σημειώσεις στα περιθώρια (όχι όμως και οί σημειώσεις που άφορούν διαφορές γραφών) έμφανίζονται στο μεγαλύτερο μέρος τους σχεδόν πανομοιότυπα και στον κώδ. Βουκουρ. 67 (βλ. σημ. 2 σ. 88), κι' αυτό στερεί κι' από τή συγκέντρωση των έρμηνευμάτων στο τέλος του χφ μας τήν πρωτοτυπία και μάς οδηγεί σε κοινό πρότυπο, που πρέπει ν' άναζητηθῆ στον κοινό διδάσκαλο των άντιγραφών-μαθητών τής 'Ακαδημίας του 'Αγίου Σάββα στο Βουκουρέστι 'Α λ έ ξ α ν δ ρ ο Τ υ ρ ν α β ί τ η¹ ή πιθανώτερα σε κάπως παλιότερο 'Εξηγητή τής Φυσικής με μεγαλύτερο κύρος, που μπορεί νά είναι ο Σ ε β α σ τ ό ς Κ υ μ ι ν ή τ η ς.² 'Οπωσδήποτε δέν πρόκειται για

1. Βλ. Θ. 'Αθανασίου, *Περί των έλληνικών σχολών εν Ρουμανία 1644 - 1821*, 'Αθήνησι 1898, 77 και Τρ. Εύαγγελίδη, *'Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας II*, 'Αθήναι 1936. 'Η περίοδος διδασκαλίας του Τυρναβίτη στο Βουκουρέστι με τὰ καινούργια στοιχειά των χφφ πρέπει νά τοποθετηθῆ από το 1750 τουλάχιστον (ό Εύαγγελίδης σημειώνει 1753 - 61 και ο Γ. Λαδᾶς, Μ.Ε.Ε. τ. ΚΓ', 521, από το 1755).

'Ο τίτλος του στο ανέκδοτο έργο του «*Περί έκπορεύσεως του 'Αγίου Πνεύματος*» (χφ τής 'Εθνικής Βιβλιοθήκης) είναι «*Γυμνασιάρχης του έν Δακία 'Ελληνομουσείου*».

2. Βλ. προπαντός Ν. Bees, *Berliner Quellen zu... Arsenios von Tiberiopolis...*, *Annales de l' Institut Kondakov*, 1938, 50 - 55 (Στόν κώδ. Berol. 15 (=313), Σχόλια Θ. Κορυδαλέως στη Φυσική του 'Αριστο-

προσωπικές σχολιαστικές συνθέσεις από τὴ σπουδὴ τοῦ Ἰωάννου ἢ τὴ διδασκαλία του ἀργότερα στὸ Φροντιστήριον τῆς Τραπεζοῦντος (μετὰ τὸ 1758), χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται ὅμως σὲ πολλὰς περιπτώσεις προσθήκες ἢ βελτιώσεις ποὺ ὀφείλονται σ' ἐκεῖνον.¹

τέλους, σημείωση : «Ἐῖληφε τέλος ἡ παροῦσα βιβλος....., ἦν καὶ ἐδιδάχθην.... παρὰ τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Σεβαστοῦ διδασκάλου τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μουσείου.... εἰς τοὺς 1697 ἀπριλλίου 16 ἐτελειώσαμεν τὴν παροῦσαν πραγματεῖαν τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ εἰς τοὺς 1699, φερουαρίου 15 ἐν Οὐγκροβλαχίᾳ...»). Ὁ Σεβαστὸς Κυμνήτης διηύθυνε τὴν Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου κατὰ τὴν περίοδον 1690 - 1702 καὶ δίδασκε Ἀριστοτέλη μὲ βᾶσιν τὰ Σχόλια τοῦ Κορυδαλέως (βλ. καὶ Cl. Tsourkas, *Les débuts de l' enseignement philosophique et la libre pensée dans les Balkans. La vie et l' oeuvre de Théophile Corydalée*, Bucarest 1948, σελ. 61 - 62). Τὸ σχολιαστικὸν στὸν Ἀριστοτέλη ἔργον του καθὼς καὶ πλῆθος ἄλλο σχολίων σὲ κείμενα τῆς ἐθνικῆς καὶ χριστιανικῆς γραμματείας, ρητορικά, φιλοσοφικά, δογματικά, λειτουργικά ἔργα του, λόγοι, ἐπιστολὲς καὶ ἐπιγράμματα μένουσιν ἀνεκδότα (βλ. Α. Papadopoulos-Kerameus, *Texte Grecesti privitoare la istoria Românească*, Bukarest 1909). Τὴν πλούσιαν βιβλιοθήκην του ὁ Κυμνήτης κληροδότησε στὸ «Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον» Τραπεζοῦντος, ποῦ ὁ ἴδιος εἶχε τὸ 1683 ἰδρύσει καὶ ὡς τὸ 1689 διευθύνει. Τὰ ἔργα του ἦσαν λοιπὸν ἰδιαίτερα προσιτὰ στὸν καταγόμενον ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα Ἰωάννη Οἰκονόμου τοῦ χφ μας καὶ γενικὰ στοὺς μαθητὰς τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου. (Βλέπε καὶ τὶς Σημειώσεις 2, σ. 94, καὶ 2, σ. 95.

1. Ἡ πρώτη κιόλας σημείωση στὸ

περιθώριον τῆς πρώτης σελίδος παρουσιάζει διαφορὰς ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχὴν τοῦ Κώδ. Βουκουρ. 67 (Μία πρόσθετη σημείωση στὸ ἴδιον περιθώριον προτείνει μάλιστα καὶ διόρθωσιν στὸ κείμενον τῆς σημειώσεως : «ἴσως : καὶ τᾶλλα ὁμοῦ χωρὶς» ἀντὶ «καὶ τᾶλλα καὶ ὁμοίως χωρὶς»). Οἱ ἐπόμενες ὅμως στὴν ἴδιαν σελίδα εἶναι ταυτότητες. — Πρόσθήκη τοῦ Ἰωάννου στὶς σημειώσεις τοῦ περιθωρίου τῆς σελ. 4 φαίνεται τό : «Κλεόμβροτος ὁ Ἀμβροσιώτης (sic ἀντὶ Ἀμβρακιώτης) φέρων ἑαυτὸν κατέρριψεν ἀπὸ τινος κρηνοῦ καὶ ἀπώλεσεν, οἰόμενος μετιέναι φιλοσοφίαν διὰ τοιαύτης θανάτου μελέτης», μίαν καθαρὴν ἀπήχησιν τοῦ Ἐπιγράμματος 23 τοῦ Καλλιμάχου, παρμένη ὅμως ἀσφαλῶς ἀπὸ κάποιον Σχολιαστὴ τῆς «Εἰσαγωγῆς» τοῦ Πορφυρίου ἢ ἀπὸ ἄλλο συγγενικὸν ἔργον. — Στὴ σελ. 547 ἔχομε προσθήκην σὲ σημείωσιν : «ἀλλ' αὕτη ἡ ψυχαγωγία ἀπάδει τῆς τοῦ διδασκάλου ἡμῶν κρίσεως, φημί τοῦ Ἀλεξάνδρου». Ὁ Ἰωάννης ἀναφέρεται ἀσφαλῶς στὸν Ἀλέξανδρον Τυρναβίτην. — Πρόσθήκες τοῦ Ἰωάννου χωρὶς ἀμφιβολία ἔχομε καὶ στὸ 31ο σημείωμα στὴ σελ. 661 ἐπ., ὅπου τὸ δίστιχον σχόλιον ἀπὸ τὴ σελ. 415 «κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Πτολεμαίου, δεξέειξεν ὅτι καὶ οἱ ἀπλανεῖς φαινόμενοι ἀστέραι κινούνται κατὰ ἕτη ἑκατὸν μῶϊραν μίαν», τροποποιημένον καὶ αὐτὸ, συμπληρώνεται μὲ τὴν φράσιν : «ἐγὼ δε εὔρον (κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν νεωτέρων) ἀποκαθίστασθαι τὴν ἀνωτάτω, ἦτις... καθ' ἡμέραν» (Ἐς σημειωθῆ, ὅτι σὲ πρόσθετη ἐπίσης σημείωσιν στὴ σελ. 521 διαβάζομε : «νεωτέρους ἀκούων μὴ τοὺς νῦν

Οι σημειώσεις γενικά από τη συνολική εμφάνιση, τόν τρόπο παραπομπής στο κείμενο και την απόχρωση της μελάνης μπορούν να διακριθούν στις καταχωρημένες στα περιθώρια των σελ. 1-289, 351-652 και σ' έκεινες που καλύπτουν τὰ περιθώρια των σελ. 290-350. Ο χαρακτήρας τους είναι βασικά έρμηνευτικός. Συνηθέστατα πρόκειται για σχόλια στα σχόλια του Θεοφίλου Κορυδαλέως ή για διευκρινίσεις στα θέματα τής άριστοτελικής Φυσικής.¹ Είναι φανερό ότι προέρχονται από τη διδακτική πράξη στις άνωτερες Σχολές τής μεταβυζαντινής περιόδου.

Οι προσωπικές προσθήκες του Ίωάννου εμφάνίζονται πυκνότερες στις πρώτες 20 σελίδες, άραιότερες κατόπιν, πάλι πυκνότερες από τη σελ. 72 κ.ο.κ. Η διαφορά στο μέγεθος των γραμμάτων και στην απόχρωση τής μελάνης από τις κυρίως σημειώσεις των περιθωρίων είναι ευδιάκριτη. Γενικά φαίνεται καθαρά πώς πρόκειται για μεταγενέστερες μικρές συμπληρώσεις ή διορθώσεις. Από τη σελ. 579 και έξής έχουμε συχνά στα περιθώρια και σύντομα χωρία τής Φυσικής

άστρολόγους νόει μοι, άλλα νεωτέρους των Έλλήνων». Για τη σημασία του όρου «οί νεώτεροι» στα έργα του Κορυδαλέως βλ. Cl. Tsourkas, ό.π. σελ. 56 - 57. Ο Τσοῦρκας πιστεύει ότι «οί νεώτεροι» είναι οι νεοαριστοτελικοί τής Ίταλίας, που άναφέρονται και ως «οί νῦν φιλοσοφούντες» ή «οί νῦν εν Ίταλία φιλοσοφούντες». Στο σημείο αυτό άντικρούει τόν Ο. Jochem, *Scholastisches, Christliches und Medizinisches aus dem Kommentar des Theophilos Korydaleus zu Aristoteles' Schrift von der Seele*, Giessen (Diss.) 1935, σελ. 37, που άποδίδει τόν όρο στους Χριστιανούς συγγραφείς, κυρίως τούς σχολαστικούς τής Δύσεως άλλα και τούς συγχρόνους του Κορυδαλέως).

1. Στη σελ. 77 ή σημείωση εισάγεται με τὸ «άλλ' ίσως ή κατωτέρα καλλίστη έξήγησις», στη σελ. 615 : «ένταῦθα μοι δοκεί ότι δύο έδει συλλογισμούς γενέσθαι.....». Στη σελ. 454, όπου τὸ κείμενο μιλεί για τήν «περί παλιγεγενείας δόξαν των στωϊκῶν, ή και παρὰ

τοῖς σχολαστικοῖς πρεσβεύεται και χριστιανοῖς πᾶσι δόγμα έστί κοινόν», διευκρινίζεται στο περιθώριο : «κατ' άλλο δέ και άλλο πρεσβεύεται τούτο τοῖς στωϊκοῖς και ήμῖν τοῖς χριστιανοῖς» οἱ γάρ στωϊκοῖ φυσικῶ τῷ τρόπῳ, ήμεῖς δέ οὐχ οὕτως, άλλα τῇ παντοδυναμία άναστήσονται αἰθις οἱ ἄνθρωποι μόνον, οὐ μήν δέ και τᾶλλα των ὑπό σελήνην». Στη σελ. 31, όπου τὸ κείμενο : «βέλτιον κατὰ τούς περιπατητικούς λέγειν, ως ή θεωρία οὐ κωλύει τόν χρηματισμόν...», μακροσκελής σημείωση στο περιθώριο άρχίζει με τὸ «έστι και οὕτως άπαντήσαι...» (Χαρακτηριστικός μεταξὺ πολλῶν άλλων έδῶ ό όρισμός «όρίζεται ή μεγαλοπρέπεια δαπάνη πρέπουσα εν μεγέθει», διασκευή προφανῶς του άριστοτελικοῦ «μεγαλοπρέπεια, άρετή εν δαπανήμασι μεγέθους ποιητική», Ρητορ. 1366b 19). Συνηθέστατα τέλος οἱ σημειώσεις εισάγονται με τὰ οἶον, τούτέστιν, ὡστε, ιστέον ότι, κλπ.

ἀκροάσεως τοῦ Ἀριστοτέλους μὲ τὶς ἐνδείξεις «κείμενον τοῦ φιλοσόφου» ἢ «οὕτως ἔχει ἡ λέξις». Τὸ ἀριστοτελικὸ κείμενο μεταφέρεται μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια καὶ ἀπὸ ἄριστο —πιθανώτατα ἔντυπο— πρότυπο. Γραφὲς μὴ ἀπαντώμενες σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ βασικὰ χφφ τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι σπάνιες.

Τὸ ἱστοριοφιλοσοφικὸ ἐνδιαφέρον τῶν σημειώσεων τῶν περιθωρίων δὲν ξεπερνᾷ γενικὰ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀξία τῶν σχολίων τοῦ Κορυδαλέως. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ περιπτώσεις ἀξιοπρόσεκτου δοξογραφικοῦ ὕλικου, ποὺ ἐμφανίζεται μάλιστα πλουσιώτερο ἀπ' ὅ,τι στὰ ἴδια τὰ σχόλια.¹

Στὰ περιθώρια συναντοῦμε καὶ μερικὰ σχηματικὰ διαγράμματα (ὄχι περισσότερα ἀπὸ 30 συνολικά), ποὺ βοηθοῦν στὴν κατανόηση τῶν ἀποδεικτικῶν ἐπιχειρημάτων τῆς ἀριστοτελικῆς Φυσικῆς καὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ χειρόγραφη παράδοση τῆς Φυσικῆς ἀκροάσεως.² Ἡ ἐπίδοση τοῦ Ἰωάννου στὰ γεωμετρικὰ διαγράμματα αὐτὰ εἶναι ἐξαίρετη, συχνὰ μάλιστα ἔχουμε ἐπίδοση διακοσμητικὴ (π.χ. σελ. 428, 452), ἀντίθετα πρὸς τὴν ἰχνογραφία του, ποὺ ὑστερεῖ κτυπητὰ ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη τοῦ Κώδ. Βουκουρ. 67 (στὴν εἰκονογράφηση π.χ. τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς χελώνης, πρβλ. σελ. 516 πρὸς fol. 229α).

Τὸ γλωσσικὸ ὕλικὸ τῶν σημειώσεων θὰ ἀπαιτοῦσε ἴσως κάποια

1. Μερικὰ παραδείγματα : Στὴ σημείωση τῆς σελ. 1 ἀποδίδεται στὸ Δημόκριτο ἐπιχειρηματολογία γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς Φιλοσοφίας, χάρις στὴν ὁποία καὶ μόνον ὑπερέχει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ ζῶα, ποὺ ὡς πρὸς τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀπόδοση τῶν αἰσθήσεων ἔχουν τὴν ὑπεροχὴ (Γιὰ τὸ ἐπιχειρήμα πρβλ. Ἀριστοτέλους *Προτρεπτικός*, ἀπόσπ. 29 Düring, παρὰ Ἰαμβλίχῳ 36, 7 - 13 Pistelli). — Στὴ σελ. 408, ὅπου οἱ σχετικὲς μὲ τὸ χρόνο δοξασίαι τῶν ἀρχαίων ἀναφέρονται ἀνεπώνυμα, ἡ σχετικὴ σημείωση στὸ περιθώριο συμπληρώνει : «τοὺς Πυθαγορείους φασὶ γεγονέναι τῆς δευτέρας δόξης, τῆς δὲ πρώτης τὸν Πλάτωνα φασὶ καὶ ὁ Εὐδήμος καὶ Θεόφραστος (πηγὴ ἐδῶ εἶναι ἀσφαλῶς

ὁ Σιμπλίκιος). — Στὴ σελ. 648, ὅπου στὸ κείμενο ἡ φράση «οἱ Πυθαγόρειοι τιθέασι τοῦτο (τὸ πῦρ) ἐν τῷ κέντρῳ», σημείωση στὸ περιθώριο προσθέτει : «διὰ τοῦτο καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ἐστίας τόπον καὶ Ζηνὸς πύργον τὸ κέντρον (sic) ἐκάλουν» (τὸ δεύτερο σκέλος στὸν Σιμπλίκιο, Σχόλια εἰς τὸ *Περὶ οὐρανοῦ* 512, 12 Heiberg).

2. Γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀδιερεύνητο ἀκόμη στὴν ἀριστοτελικὴ χειρόγραφη παράδοση θέμα τῶν γεωμετρικῶν διαγραμμάτων βλ. R.S. Brumbaugh, *Logical and Mathematical Symbolism in the Plato Scholia*, *Journal of Warburg and Courtauld Instituts* 24 (1961), 45 ἐπ., 28 (1965), 1 ἐπ.

ιδιαίτερη μελέτη, αν κρίνουμε από την αξία των δημοτικών τύπων, όπως : έσεϊς (σελ. 3), κρεμνοϋ (5), ξαπερνά (15), δίπλωμα, σαίτα, ύφάδι, χτένι (535), που συναντούμε σε κείμενο αυτής της εποχής. Ίδιωματικός τύπος, πιθανώτατα της περιοχής Τραπεζούντος, πρέπει να είναι το μακ(κ)ώκιον.¹ Ώρισμένες τέλος σημειώσεις παρουσιάζουν και πραγματολογικό ενδιαφέρον.²

Η όλη εικόνα της αντιγραφικής και έρμηνευτικής εργασίας του Ίωάννου στο κείμενο του Κορδαλέως μαρτυρεί ζωηρό προσωπικό ενδιαφέρον και αξιοθαύμαστη συστηματική μελέτη της άριστοτελικής «Φυσικής» Φιλοσοφίας.

Η μορφή του κειμένου των Σχολίων του Θεοφίλου Κορδαλέως στο χφ μας παρουσιάζει αίσθητες διαφορές από την Έκδοση της Βενετίας (1779), διαφορές που γίνονται πιο ενδιαφέρουσες με τη συχνή σημείωση και άλλης γραφής στο περιθώριο ή μεταξύ των στίχων. Μπορεί να ύποστηριχθῆ γενικά ότι το κείμενο του χφ ύπερέχει ποιοτικά της Έκδόσεως. Πολύ πιο κοντά, χωρίς όμως και να ταυτίζεται, είναι το χφ μας στον άρκετά παλιότερο Κώδ. Ίβήρων 247 (έτ. 1699).³

1. Στη φράση «κέρκισι λέγεται επί των ύφαινόντων ήνίκα τοῖς ποσιν ώθοῦσι κάτω τὰ ύπό τόν Ιστόν σανίδια και ανάπετάννυται ό στήμων και ρίπτουσι την κερκίδα ή τὸ μακκώκιον διά τοῦ στήμωνος» (σελ. 535). Γνωστοί τύποι : μακώκιν (Κερασούς), μακώκι (Σινώπη), μακώκ' (Σαντ. Χαλδ.).

2. Στη σελ. 535 π.χ. και τὰ έξῆς : «κέρκισι ή ρίψις τῆς κερκίδος, ήτοι τῆς σαίτας τοῦ Ιστουργοῦ (ύφαντοῦ) », «σπάθῃσις λέγεται ή ένεργεια τῆς σπάθῃς, ήτοι τοῦ χτενίου τοῦ Ιστουργοῦ, δι' οὔ συμπιλοῦται ή κρόκη τῶ στήμονι και ό Ιστός άποτελεῖται». Στη σελ. 564 : «Τάλαντον διχῶς, μικρόν και μέγα' τὸ μὲν έχει μνάς ήτοι λίτρας 60, τὸ δὲ λίτρας 80. όκάδ : 20» (Πρόκειται προφανῶς για τὸ Σολώνειον τάλαντον, που είχε βάρος 26,2 χλγρ., δηλ. 60 λιτρῶν περίπου, και για τὸ Αἰγυπτιακόν,

που τὸ βάρος του ήταν 37 χλγρ., δηλ. 80 λίτρες περίπου. Η αντίστοιχα όμως τοῦ τελευταίου αὐτοῦ πρὸς όκάδες δὲν είναι σωστή, εκτός αν τὸ 20 ύφείλεται σε γραφικὸ λάθος αντί τοῦ 30).

3. Αναλυτικώτερα έχουμε στις 3 πρώτες σελίδες τοῦ χφ μας α) γραφές σύμφωνες με τὸν Κώδ. Ίβήρων και διάφορες τῆς Έκδόσεως : 17, β) σύμφωνες και πρὸς τὰ δύο : 1, γ) διάφορες και πρὸς τὰ δύο : 5. Στις επόμενες 3 σελίδες γραφές διάφορες τῆς Έκδόσεως : 22. — Από τις διορθώσεις μεταξύ των στίχων (στις σελ. 1 - 15) : 6 ακολουθοῦν γραφές τῆς Έκδ., 2 διάφορες εκείνης. — Γραφές με την ένδειξη εν ἄλλοις (στις σελ. 1 - 72) είναι α) σύμφωνες με την Έκδ. : 2, β) σύμφωνες με τὸν Κώδ. Ίβήρων : 1, γ) διάφορες και πρὸς τὰ δύο : 1. — Γραφές με την ένδειξη ἴσως (στις σελ. 1 - 72) είναι α) σύμφωνες με

Ἡ σχέση τέλος πρὸς τὰ χφ τοῦ Βουκουρεστίου τῆς ἴδιας ἐποχῆς (Bucur. 67 καὶ 68) εἶναι πῶς στενή, κυρίως ἐπειδὴ καὶ στὰ τρία ταυτίζονται διορθώσεις πού ἔχουν περάσει μετὰ τὴν ἀντιγραφή. Εἰδικώτερα εἶναι φανερό, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἔχει ὑπ' ὄψη του τὸν Κώδ. Βουκουρ. 67 (ἔτ. 1750), ἀπὸ τὸν ὁποῖο μεταφέρει στὸ περιθώριο ἐκλεκτικὰ γραφές. Ὅπου παρουσιάζονται διαφορές, ἐγκυρότερες εἶναι οἱ γραφές τοῦ χφ τοῦ Ἰωάννου, πού στίς περιπτώσεις μάλιστα αὐτὲς συμπίπτουν κατὰ κανόνα μὲ τίς γραφές τῆς Ἐκδόσεως. Οἱ διαφορές πρὸς τὸν Κώδ. Βουκουρ. 68 (ἔτ. 1752) εἶναι γενικὰ περισσότερες.

Ὅριστικώτερη ἐντάξη τοῦ χφ μας στὰ γνωστὰ χφ τῶν Σχολίων στὴ Φυσικὴ τοῦ Κορυδαλέως θὰ ἦταν βέβαια δυνατὴ μόνο ὕστερα ἀπὸ ἀντιβολὴ δειγμάτων τους.¹

Ὡς πρὸς τὰ προσωπογραφικὰ τοῦ Ἰωάννου ἱερέως καὶ Οἰκονόμου Τραπεζοῦντος οἱ σημειώσεις στὸ χφ μας (πρῶην Κώδ. Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος 16, σελ. 1, 467, 652) σὲ συνδυασμὸ μὲ τίς ἐπίσης ἄγνωστες ὡς τώρα βιογραφικὲς σημειώσεις τοῦ Ἰωάννου στὸν Κώδ. τῆς Τουρκικῆς Ἱστορικῆς Ἐταιρίας τῆς Ἀγκύρας (πρῶην Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κων)πόλεως) 62, φφ 459β - 460,² συμπληρώνουν οὐσιαστικὰ τὰ μέχρι σήμερα γνωστὰ μας στοιχεῖα, ὅσα ἔχουν συγκεντρώσει οἱ α) Ἐπ. Κυριακίδης, *Βιογραφίαι τῶν ἐκ Τραπεζοῦντος... ἀκμασάντων λογίων*, Ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 118, β) Χρῦσανθος, *Μητροπ. Τραπεζοῦντος, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος*, Ἀθήναι 1933, σελ. 733, γ) Γ. Κανδυλάπτης, *Τὰ Φυτίανα (Μετὰ Λεξικοῦ βιογρα-*

τὴν Ἐκδ. : 10, β) διαφορὲς πρὸς Κώδ. Ἰβήρων καὶ Ἐκδ. : 9.

1. Τὰ γνωστὰ μας χφ εἶναι περισσότερα ἀπὸ 30. Ἀπὸ αὐτὰ 13 εἶναι τοῦ ΙΖ' αἰῶνα, 8 τοῦ ΙΗ', χρονολογημένα πρὸ τοῦ 1751. 13 χφ ἀνήκουν σήμερα στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Βουκουρεστίου, 6 τουλάχιστον στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Ἀθηνῶν, 5 στίς Βιβλιοθήκες τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἡ συστηματικὴ ἔρευνα θὰ ἐπισημάνη ἀσφαλῶς ἀκόμη μεγαλύτερο ἀριθμὸ χφ τῶν Σχολίων στὴ Φυσικὴ. Ἄς σημειωθῇ ὅτι στοὺς Καταλόγους Χφφ τὰ Σχόλια αὐτὰ καταχωρίζονται πότε

ὡς *In Philosophiam Introductio* (Εἰς Φιλοσοφίαν Προδιόκησις) καὶ πότε ὡς *In Phys. commentarius*.

2. P. Moraux, *Bibliothèque de la Société Turque d' Histoire, Catalogue des Mss Grecs (Fonds du Syllogos)*, Ankara 1964, σελ. 106 - 7. Ὁ Κώδιξ 62 περιέχει κυρίως ἔργα Σεβαστοῦ Κυμινήτου. Στὰ φφ 22 - 48β ἄτιτλο φιλοσοφικὸ κείμενο : «Πᾶν τὸ κινούμενον ἐνεκά του κινεῖται, ἀξίωμα εἶναι κοινόν...», κατὰ τὸν Παπαδ. - Κεραμέα, *Texte Grecesti...*, ἀπὸ τὸ διδακτικὸ τοῦ ἔργου στὸ Βουκουρεστί (Βλ. καὶ Σημείωση 2, σ. 89).

φικοῦ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀναδειχθέντων ἐνδόξων ἀνδρῶν), Θεσσαλονίκη 1949, σελ. 45 - 47.

Με βάση ὅλες τὶς παραπάνω πηγές, καὶ ἰδιαίτερα τὶς ἀθηναικώτερες τῶν χφφ,¹ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξῆς ἀνασυγκρότηση τῶν βιογραφικῶν στοιχείων τοῦ Ἰωάννου.

(ἄγνωστο πότε) γεννήθηκε στὰ Φυτίανα τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας Τραπεζοῦντος. Πατέρας του ὁ Στέφανος (μετέπειτα Θεόδωρος ἱερεὺς καὶ Οἰκονόμος Τραπεζοῦντος) Σκριβας, ἀδελφὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χαλδίας Ἰγνατίου Α' († 1734)² καὶ τοῦ Λαζάρου Σκριβας († 1750).³

1722 ζῆ στὴν Ἀργυρόπολη τοῦ Πόντου κοντὰ στὸ θεῖο του Ἰγνάτιο.

1725 γίνεται δεκτὸς στὴ Μονὴ Καθαρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γι' αὐτὸ ἀναφέρεται καὶ ὡς «ὁ ἐκ Καθαρῶν».

1732 νυμφεύεται (Κώδ. Φιλ. Συλλ. 62, φ. 459β) τὴν ἀδελφὴ τοῦ Μητροπολίτη Ἀνανία.

1734 - 45 ἀποκτᾶ 6 παιδιά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 2 πεθαίνουν βρέφη (φ. 459β).

1739 χειροτονεῖται ἱερεὺς ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Τραπεζοῦντος Ἀνανία (φ. 460α) καὶ διορίζεται Οἰκονόμος τῆς Μητροπόλεως καὶ ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος (Κανδυλάπτης, 46).

1. Στὰ παραπάνω νὰ προστεθῆ προπαντὸς χφφ τοῦ Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος, ποὺ περιεῖχε τὴν Λογικὴ τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως, ἰδιόγραφο καὶ αὐτὸ τοῦ Ἰωάννου, μετὰ τὴν ἐξῆς σημείωση: «α ψ ν α', αὐγούστου ε', ἐγράφη μοι ἰδιοχείρως τὸ παρὸν ὄντι ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, λαμβάνοντι δὲ ἐκ τοῦ ἱερομονάχου κύρ Γρηγορίου Κεφαλληνίου τοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σαχτάρ ὑπάρχοντος ἤτοι τῆς Ἀλεξανδρείας» (Κυριακίδης, 118, ὑπόσημ. 127).

2. Ὁ Ἰγνάτιος Σκριβας ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Σεβαστοῦ Κυμινήτου στὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ καὶ στὴν

Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου. Ἀπὸ τὴ Βιβλιοθήκη του περιῆλθαν στὸ Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον Ἀργυροπόλεως πολλὰ ἰδιόγραφα χφφ, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ ὅλα τὰ Σχολιαστικὰ ἔργα τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως (Στὸ χφφ. τῆς Φυσικῆς ἡ σημείωση: «α χ ψ θ' Φεβρουαρίου ιε' ἐν Μβουκουρεστίῳ διήλθομεν αὐτό», Κανδυλάπτης, 25).

3. Ὁ Λάζαρος Σκριβας ἐσπούδασε στὸ Βουκουρέστι καὶ στὴν Πάδοβα, ἐδίδαξε στὴν Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου (1710 - 15, 1739 -), Κων) πολὴ, Ἀργυρόπολη καὶ Θεοδοσιούπολη (Κανδυλάπτης, 59).

- 1748 ἐγκαταλείπει τὴν Τραπεζοῦντα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιδημία πανώλους ἀπὸ τὴν ὁποία προσβάλλεται καὶ ὁ γυῖός του Ἀνδρόνικος (φ. 459β).¹
- 1749 γράφει τοὺς στίχους «φόβω πανώλους.....» σὲ ἔντυπο τῆς Μονῆς Θεοσκεπάστου Τραπεζοῦντος (Κυριακίδης, 118).
- 1751 - φοιτᾷ στὴν Ἀκαδημία τοῦ Ἁγίου Σάββα στὸ Βουκουρέστι, ὅπου διδάσκεται φιλοσοφία ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Τυρναβίτη, ἀντιγράφει καὶ μελετᾷ τὰ Σχόλια τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως στὸν Ἀριστοτέλη.²
- 1758 - 70 διδάσκει στὸ Φροντιστήριον Τραπεζοῦντος. Ἀπὸ τοὺς μαθητάς του μᾶς εἶναι γνωστός ὁ ἀργότερα διδάσκαλος τοῦ Φροντιστηρίου Ἡλίας Κανδῆλογλους (Κώδ. Φροντ. Τραπεζ. 47, Παπαδ. - Κεραμεύς, Viz. Vrem.).
- 1765 - 68 γράφει τὸν Μητροπολιτικὸ Κώδικα τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τὸν Κώδ. 66 (οἰκίας Δομνηνοῦ).³
- 1770 ἐγκαθίσταται στὴν Ἀργυρόπολη.
- 1786 πεθαίνει στὴν Ἀργυρόπολη καὶ ἐνταφιάζεται στὸν οἰκογενειακὸ τάφο τῆς αὐλῆς τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ (Κανδυλάπτης, 47).

Τὰ στοιχεῖα αὐτά, ἰδιαίτερα τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἰωάννου ἀπὸ οἰκογένεια λογίων κληρικῶν καὶ διδασκάλων τῶν μεγάλων κέντρων

1. Ὁ Moraux τυπώνει: «ἐν ἔτει σωτηρίῳ α ψ ο η' <1778> ὀκτωβρίου στ' ἔτρώθη ὑπὸ τῆς πανώλης (sic?) ὁ Ἀνδρόνικος, ἐχούσης τῆς σελήνης ἡμέρας κστ', ἐχοντος καὶ αὐτοῦ μ δ' ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ μῆνας ὀκτώ καὶ ἡμέρας δεκαοκτώ, ὁ δὲ κύριος γένοιτο αὐτῷ ἕως καὶ ἡμῖν». Εἶναι φανερό ὅτι τὸ σωστὸ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι: α ψ μ η' <1748>.... ι δ' ἔτος. Ἡ ἀμέσως προηγούμενη ἄλλωστε ἐγγραφὴ ἀφορᾷ τὸ ἔτος 1745.

2. Ἀπ' ὅ,τι τουλάχιστον μᾶς εἶναι γνωστό: «αφνα' Αὐγούστου ε'» τελειώνει τὴ Λογικὴ τοῦ Κορυδαλέως «ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος», «αφνα' Ἰουλίου ια' καὶ Σεπτεμβρίου

κη'» γράφει τὴ Φυσικὴ τοῦ Κορυδαλέως «ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα», τὸν Ἰανουάριον 1752, σημειώνει ὁ ἴδιος, τελειώνει καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Φυσικῆς «ἐν Βουκουρεστίῳ παρὰ τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου κυρίου Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐκ Τυρνάβου τῆς Λαρίσης».

3. Ἀκολουθία 11ης Ὀκτωβρίου «διὰ χειρὸς Ἰωάννου ἱερέως καὶ οἰκονόμου Τραπεζοῦντος τοῦ ἐκ τῶν Καθαρῶν» (Παπαδ.-Κεραμεύς, Viz. Vrem. 1912) Ὁ Κανδυλάπτης, 47 παραθέτει κατὰ λογο 18 συγγραμμάτων, πού «συνέγραψε» (γρ. ἀντέγραψε) ὁ Ἰωάννης καὶ πού ἐσώζοντο στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος.

σπουδῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν ΙΗ΄ αἰῶνα, τῶν προσωπικῶν σπουδῶν του στὸ Βουκουρέστι καὶ τῆς διδακτικῆς ἀργότερα δράσεώς του στὴν Τραπεζοῦντα, ἀντανακλοῦν στὴν ποιότητα τῆς ἀντιγραφικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς ἐργασίας του στὸν ποτὲ Κώδικα Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος 16, ποὺ ἡ ἀπόκτησή του γιὰ τὴν προσωπικὴ μου Βιβλιοθήκη ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ νὰ παρουσιάσω.

Λίγος Γ. Μπενάκης